

Артур Миронюк

Інститут законодавства Верховної Ради України

МІЖНАРОДНІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Artur Myroniuk

Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine

INTERNATIONAL MEASURES OF THE MARITIME ENVIRONMENT PROTECTION: IMPLEMENTATION IN THE UKRAINIAN LEGISLATION

The article analyzes the current international and national legislation of Ukraine regarding the prevention of marine pollution in the context of identifying and applying measures to prevent marine pollution (special taxes; a restriction or a complete prohibition of activity that entails pollution of the marine environment; zone rules of placing "dirty" production facilities only in the regions where they pose minimum damage to the marine environment; the promotion of studies of consequences of the marine environment's pollution and development of the new production methods which exceedingly eliminate harmful emissions; educational work in business firms and among the population). Problems of practical implementation of measures for the prevention of pollution of the marine environment, stipulated by the legislation of Ukraine, are identified. Further ways of improvement of the main directions of development of ecological safety policy at the sea of Ukraine are suggested.

Keywords: measures to prevent pollution of the marine environment, pollution of the marine environment, liability for pollution of the marine environment, protection of the marine environment from pollution.

Постановка проблеми. Розвиток людського суспільства неможливо уявити без різнобічного використання Світового океану. Проблеми охорони Світового океану набули глобального значення для всіх держав внаслідок того, що морське середовище не розділене кордонами. Системою течій, через поверхневий стік, що має взаємозв'язок з атмосферою шкідливі речовини розповсюджуються на величезні площі і значні відстані від конкретного джерела забруднення. Саме тому міжнародне співробітництво у цій галузі має виключне значення для всього світового співтовариства.

Збереження морського середовища є одним із головних пріоритетів міжнародної спільноти, визнаним на рівні ООН та міжнародних міждержавних організацій. Раціонально організована взаємодія суспільства та природи передбачає як експлуатацію природних ресурсів, так і охорону природи.

Проблемам забезпечення екологічної безпеки морського середовища присвячено значну кількість спеціальних досліджень, серед яких варто відзначити праці: М. Д. Балджи, Б. В. Буркинського, О. О. Гріненко, Т. Р. Короткого, Н. С. Лисенка, О. І. Пашенцова, В. Я. Тація, Ю. С. Шемшученка, В. К. Матвійчука, С. Б. Гавриш та інших видатних науковців. Проте в їхніх роботах не розглядалися питання застосування заходів щодо запобігання забрудненню морського середовища, передбачених міжнародним та національним законодавством України.

Виходячи з викладеного **мета статті** полягає в аналізі діючого міжнародного та національного законодавства у частині попередження забруднення морського середовища у контексті визначення та застосування заходів щодо запобігання забрудненню морського середовища.

Виклад основного матеріалу. Забруднення морського середовища в Україні, як і в більшості країн світу, на теперішній час розглядається як одна із найважливіших економічних і соціальних проблем. На думку вчених, підвищена увага до питань екології пояснюється тим, що безвідповідальне та егоїстичне ставлення світового суспільства до моря призвело до межі екологічної катастрофи. Морське середовище знаходиться у такому критичному стані, що його

неблагополуччя уже відбивається на умовах життя а, отже, на здоров'ї людей¹. Більша частина небезпечних вантажів, таких як нафто-продукти, мінеральні добрива і хімікати, відправляються із морських портів, у тому числі і з українських морських портів. Саме через це охорона морського середовища від забруднення регламентується численними міжнародно-правовими актами, нормами внутрішнього законодавства, підзаконними нормативними актами. У результаті розвитку міжнародного співробітництва після другої світової війни була розроблена і прийнята низка універсальних міжнародних конвенцій, що передбачають певні заходи щодо запобігання забруднення морського середовища нафтою та іншими шкідливими речовинами. Для охорони морського середовища першорядне значення мають також міжнародні угоди, що встановлюють неприпустимість радіоактивного, хімічного і бактеріологічного зараження навколишнього середовища. Однак прийняття цих конвенцій все ще не вирішує в повній мірі комплексну проблему правового регулювання охорони морського середовища насамперед тому, що вони не охоплюють всі різноманітні джерела забруднення, зокрема такі, як викид токсичних, шкідливих і отруйних речовин, з джерел, що знаходяться на суші; забруднення від установок і пристроїв, що використовуються при розвідці та розробці природних ресурсів морського дна і його надр та інших установок і пристроїв, що експлуатуються в морському середовищі.

Спроба всебічного комплексного врегулювання цієї проблеми була зроблена на Третій конференції ООН з морського права, яка завершилася ухваленням у 1982 р. конвенції, що регулює правовий режим морів і океанів. Спеціальна її частина, що стосується захисту морського середовища, відноситься до всіх джерел забруднення. Проте ухвалення цієї конвенції не означає, що відпала необхідність у розробці нових спеціальних міжнародних угод щодо охорони морського середовища, які могли б розширити і конкретизувати її положення. На теперішній час діє низка міжнародних угод по захисту морської екосистеми від забруднення. До них, зокрема, відносяться: Міжнародна Конвенція з попередження забруднення моря нафтою, 1954 р. Ця Конвенція більш відома за абревіатурою OILPOL – 54/69, так як у 1962 та 1969 рр. до неї було прийнято ряд поправок.

Положення зазначеної Конвенції розповсюджуються на судна в частині заборони навмисних скидів нафти та нафтової суміші, крім випадків, передбачених статтями Конвенції. Ця Конвенція відноситься до тих правових документів, що діють стосовно тих держав-учасниць, які не прийняли нову конвенцію MARPOL – 73/78².

Сьогодні основним міжнародно-правовим документом, що регламентує дії морських суден у частині попередження забруднення моря не тільки нафтою, але й іншими шкідливими речовинами є Міжнародна Конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 р.³

Лондонська Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами від 1972 р., яка вступила в силу 30 серпня 1975 р., регламентує відносини у сфері захисту морського середовища. У цій Конвенції передбачається запобігання забрудненню морського середовища тільки навмисними скидами, і вона не розповсюджується на випадки скидів відходів, що відбуваються у процесі нормальної експлуатації суден⁴. Положення зазначеної Конвенції не застосовуються, якщо скидання викликано необхідністю забезпечення безпеки людського життя чи самого судна при форс-мажорних обставинах, викликаних стихією. Окрім зазначених міжнародно-правових актів щодо захисту морського середовища від забруднення, також діє Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою від 1969 р., що вступила в силу 6 травня 1975 р. та яку було доповнено Протоколом про втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення моря речовинами іншими, ніж нафта від 1973 р., що вступив у силу 30 березня

¹ Кузнецова, Н., Радник, О. (2001). *Загрязнение окружающей среды отходами и опасными веществами*. Москва, 18.

² Ефремов, В. С., Ефремов, Н. В. (1996). *Международное морское право о защите и сохранении морской среды. Междунаро-дочно-правовой режим использования научно-исследовательских судов*: Научное издание. Киев: «Наукова думка», 103.

³ *Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973* (Верховна Рада України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896_009>.

⁴ *Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами 1972* (Верховна Рада України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_127>.

1983 р. Ці документи визначають заходи, які держави-учасниці можуть застосовувати до іноземного аварійного судна у відкритому морі. Конвенція 1969 р. та Протокол, загалом, підкреслюють право прибережних держав на прийняття таких заходів, які є необхідними для запобігання, зменшення чи ліквідації серйозної та реальної загрози їх узбережжю чи їх інтересам у зв'язку з забрудненням або загрозою забруднення моря нафтою у результаті морської пригоди¹.

Так звана, «Конституція морського права» – Конвенція ООН з морського права 1982 р. (UNCLOS-82) містить досить значний правовий матеріал щодо захисту та збереження морського середовища (Частина XII «Захист та збереження морського середовища»). Вона також підкреслила доцільність регіонального підходу до вирішення морських екологічних проблем. Так, ст. 197 встановлює: «Держави співпрацюють на всесвітній і, коли це доречно, на регіональній основі безпосередньо або через компетентні міжнародні організації у формулюванні або розробці міжнародних норм, стандартів та рекомендованих практики і процедур, що відповідають цій Конвенції, для захисту і збереження морського середовища з урахуванням характерних регіональних рис».

Конвенція 1982 р. виходить із необхідності гармонійного поєднання міжнародно-правових норм захисту морського середовища і норм національного законодавства держав, які б враховували міжнародні стандарти в цій сфері. Відповідно до норм звичаєвого права і ст. 198 Конвенції з морського права 1982 р (UNCLOS-82) при виникненні неминучої загрози забруднення морського середовища або у разі шкоди морському середовищу, заподіяної внаслідок надзвичайного забруднення, держава повинна негайно повідомити інші країни, права яких можуть бути порушені цим забрудненням, і компетентні міжнародні організації².

Подібне правило повторюється і в багатьох регіональних договорах із захисту морського середовища від забруднення, а в більшості випадків вказуються органи, які слід повідомити за відповідних обставин, або особи, зобов'язані забезпечити передачу відповідної інформації. Як універсальні, так і регіональні міжнародні договори вимагають, щоб при виникненні надзвичайних ситуацій на морі держави взаємодіяли та здійснювали усі можливі заходи для усунення реальної небезпеки та мінімізації шкоди морському середовищу. Водночас зобов'язання держав, що випливають з міжнародних документів, не завжди зрозумілі за змістом; відсутність гнучких стандартів не завжди дозволяє державам своєчасно і оперативно реагувати на можливі інциденти на морі і запобігати забрудненню морського середовища, що не може не викликати серйозні занепокоєння та стурбованість. Цілком очевидно, що держави, крім їх зобов'язання співпрацювати, можуть також мати зобов'язання діяти в надзвичайних ситуаціях аварійного морського забруднення самостійно, коли інцидент виникає в межах їх юрисдикції та компетенції. Невиконання цієї вимоги є порушенням зобов'язання держави виконати міжнародну норму, що стосується управління джерелом забруднення. Такий висновок дозволяє зробити ст. 195 Конвенції 1982 р, що вимагає від держав гарантії щодо того, щоб забруднення внаслідок інцидентів і дій під їх юрисдикцією або контролем не поширювалося за межі суверенних прав цих держав.

Крім того, ст. 194 названої Конвенції передбачає особливі заходи щодо запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища з будь-якого джерела. Для цієї мети сторони повинні використовувати найдієвіші засоби, що є наявними в їх розпорядженні. Ці заходи стосуються забруднення морського середовища будь-якими поллютантами з будь-яких джерел: суден та інших плаваючих засобів; розташованих на суші промислових підприємств; полів та ферм тощо. Основний комплекс проблем пов'язаний, в першу чергу, з особливостями міжнародно-правового режиму морських просторів.

Географічно єдине морське середовище у відповідності з нормами і принципами міжнародного права юридично розділене на внутрішні морські води, територіальне море, виключну економічну зону (ВЕЗ), континентальний шельф, відкрите море та Район (ділянка морського дна, не відноситься до шельфу ні однієї з держав). Дія норм національного законодавства прибережних держав поширюється на внутрішні морські води та територіальне море.

¹ Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою 1969 (Верховна Рада України). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_049>.

² Конвенція з морського права 1982 (UNCLOS-82) (Верховна Рада України). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057>.

Юрисдикція щодо ВЕЗ і континентального шельфу обмежена за ресурсними і функціональними ознаками. Відкрите море та район частково контролюються міжнародними або регіональними організаціями на конвенційній основі. Відсутність спеціальних норм міжнародного права, присвячених комплексним заходам територіальної охорони морського середовища, не дає прибережним державам створювати у ВЕЗ і на шельфі комплексні охоронювані території, з таким режимом, який відповідає режиму охорони державних природних заповідників.

В Україні органами, які забезпечують реалізацію державної політики у галузі охорони морського середовища є Державна Азовська морська екологічна інспекція, Державна Азово-Чорноморська екологічна інспекція, Державна екологічна інспекція Північно-Західного регіону Чорного моря (далі – Держекоінспекція), які діють на підставі Наказу Міністерства екології та природних ресурсів України «Положення про морські екологічні інспекції» від 04.11.2011 р.¹. Держекоінспекція в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами, забезпечення екологічної безпеки. До основних актів українського законодавства, якими регулюються питання охорони морського середовища, належать Закон України «Про охорону навколишнього середовища», Водний кодекс України, Правила охорони внутрішнього моря і територіальних вод від забруднення та засмічення 1996 тощо. За Водним кодексом України, зокрема у внутрішні морські води та територіальне море забороняється скидати з суден і плавучих засобів, платформ та інших морських споруд і повітряних суден хімічні, радіоактивні та інші шкідливі речовини, а також радіоактивні або інші відходи, матеріали, предмети та сміття, які можуть спричинити забруднення моря (ст. 102)². Правила охорони внутрішнього моря і територіальних вод від забруднення та засмічення регламентують діяльність щодо запобігання забрудненню та засміченню внутрішніх морських вод і територіальних вод (територіального моря), гирлових ділянок річок, прибережних захисних смуг морів, морських заток, лиманів, островів у внутрішніх водах, а також умови забезпечення сприятливого морського середовища для гідробіонтів. Власники і користувачі суден, платформ та інших морських споруд зобов'язані: розробляти і вводити в дію інструкції та правила щодо запобігання забрудненню моря, забезпечувати виконання міжнародних договорів України з відповідних питань; обладнувати судна, платформи та інші морські споруди цистернами і закритими фановими системами для збирання вод будь-якого походження чи установками для очищення чи знезараження цих вод; затверджувати нормативні акти щодо транспортування речовин, перевезення яких може призвести до забруднення внутрішніх морських вод і територіального моря; переважувати будь-які вантажі, які можуть призвести до забруднення внутрішніх морських вод і територіального моря, з обов'язковою розробкою оцінки впливу на навколишнє природне середовище технології переробки та складування для кожного виду вантажу³.

Скидання у прибережні води морів зворотних вод допускається лише за наявності нормативів гранично допустимих концентрацій речовин, що містяться у прибережних водах морів, та встановлення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у зворотних водах. Державний контроль за виконанням правил охорони Чорного і Азовського морів у межах юрисдикції України здійснюється спеціальними державними інспекціями Мінекоресурсів України та іншими державними органами.

Отже, варто констатувати, що охорона морського середовища повинна здійснюватися комплексним шляхом, створюючи при цьому нові технологічні процеси, методи та засоби попередження забруднень, а також створення нормативно правової бази щодо обмеження викиду забруднюючих речовин у море як на національному, так і на міжнародному рівнях. Слід зазначити, що до системних джерел забруднення відносяться: морські перевезення нафти; вантажні операції з нафтою; скид зливних вод і бункеровка усіх суден; катастрофи; берегові міські і промислові стоки; добування нафти в морі; вуглець із атмосфери, природне просочування із морських родовищ. У цьому зв'язку Н. С. Лисенко пропонує створення організаційної структури із забезпечення

¹ *Положення про морські екологічні інспекції 2011* (Міністерство екології та природних ресурсів України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1348-11>>.

² *Водний Кодекс України 1995* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 24, 189.

³ *Постанова про Правила охорони внутрішнього моря і територіальних вод від забруднення та засмічення 1996* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/269-96-%D0%BF>>.

безпеки мореплавання – регіонального Центру прогнозування техногенної та екологічної безпеки з організацією наукової інформаційно-екологічної системи для аналізу, оцінки і прогнозу розвитку надзвичайних ситуацій¹.

Слід погодитися з думкою автора, що робота такого Центру могла би принести відчутні результати щодо зниження техногенно-екологічної небезпеки, яка пов'язана з аваріями та катастрофами на морі. Прямим результатом його діяльності, окрім підвищення безпеки судноплавства, було б зниження величини екологічного збитку, що завдається морським ресурсам і екосистемам нищівними наслідками таких аварій та катастроф, особливо пов'язаних з розливами нафти та нафтопродуктів, втратою екологічно небезпечних вантажів тощо. Берегові об'єкти морського транспорту наносять суттєвий збиток морським ресурсам при проведенні дно-поглиблювальних робіт, при добуванні морського піску, при ремонтному черпанні та дампінгу.

Забруднення в морських акваторіях портів може привести, при проведенні робіт з поглиблення дна, до повторного забруднення. Крім нафтопродуктів в донних осадах концентрується значна кількість важких металів, пестицидів та інших забруднюючих речовин, що погрожує повторному забрудненню прибережної зони моря.

Для подолання негативного досвіду в сфері використання ресурсів та простору морської берегової зони України необхідна розробка державної «берегової» політики та політики берегових інвестицій з точки зору забезпечення техногенної і екологічної безпеки морського природокористування. Очевидно, що покладати всі надії тільки на правові засоби і методи не можна. Разом з тим без серйозного правового забезпечення здійснення ефективних заходів щодо запобігання забрудненню морського середовища є неможливим. Саме цим викликані інтенсивні зміни і доповнення природоохоронного законодавства, яке являє собою сукупність норм різних галузей права.

Недотримання природоохоронного законодавства тягне за собою застосування штрафних санкцій, адміністративних і дисциплінарних стягнень, а в найбільш небезпечних випадках – кримінального покарання. Не дивлячись на те, що кримінальне право не може розглядатися як головний засіб охорони морського середовища, вважаємо, що профілактична функція кримінально-правової заборони найбільш небезпечних посягань на морське середовище та заходи кримінального покарання, які визначаються судом щодо порушників природоохоронного законодавства, покликані зіграти значну роль в боротьбі із забрудненням морського середовища.

Визнаючи провідну роль екологічного законодавства у галузі захисту морського середовища, одночасно не можна не відзначити: несвоєчасний облік назрілих змін до природоохоронної діяльності призвів до того, що практичне використання нормативних приписів на теперішній час в деяких випадках виявляється дещо складним через наявність низки статей декларативного змісту або, навпаки, через відсутність регламентації сформованих на практиці правовідносин.

Слід зазначити, що на практиці природоохоронне законодавство діє ще недостатньо ефективно. Причин цього багато, але однією з найважливіших є невідповідність покарання тяжкості злочину, зокрема низькі ставки стягнутих штрафів. Іншими причинами слабкої регулюючої дії правоохоронного законодавства є недостатня забезпеченість підприємств технічними засобами для ефективного очищення морських та стічних вод, а перевіряючих організацій – приладами з контролю за забрудненням морського середовища.

В умовах господарської кризи іноді економічна доцільність бере гору над екологічними пріоритетами. Усі недоліки в розробці та застосуванні еколого-правових норм стосовно охорони морського середовища криються в споживчому розумінні моря як невичерпного джерела багатств. Керуючись основними напрямками державної політики відносно екологічної безпеки, вважаємо, що необхідно на державному рівні розробити основні напрями розвитку політики екологічної безпеки на морі. Основна увага повинна бути приділена:

- оцінці розвитку і розміщенню потенційно екологічно небезпечних об'єктів;
- аналізу і контролю стану морського середовища;
- забезпеченню безпеки населення і морських природних об'єктів у надзвичайних ситуаціях техногенного характеру;
- забезпеченню техногенної та екологічної безпеки у морському природокористуванні в умовах нормальних режимів експлуатації об'єктів.

¹ Лисенко, Н. С. (2012). Комплексна оцінка техногенної та екологічної безпеки роботи морських підприємств в локальних реґіонах. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*, 17, 1 (6), 79.

Висновки. На теперішній час законодавство України вже має достатню нормативну базу, яка покликана забезпечити правове регулювання відносин, що виникають у сфері охорони морського середовища, не завжди цей нормотворчий досвід дає очікувані результати, крім того, окремі положення екологічного законодавства не знаходять застосування в судовій практиці, або судова практика застосовує національне законодавство із порушенням міжнародного. Наявність досить великої кількості нормативних актів, що регулюють охорону морського середовища взагалі, та заходи щодо запобігання забрудненню морського середовища зокрема, не змогло докорінно змінити ситуацію, хоча слід визнати, що екологічні проблеми не залишаються поза увагою законодавчих органів. У результаті спостерігається ситуація, яку можна назвати незатребуваністю судового механізму, тобто, багато положень екологічного законодавства не проходять тієї практичної «обкатки», яку в якісному відношенні може забезпечити тільки правозастосовна практика судів.

Вважаємо, що до основних заходів щодо запобігання забрудненню морського середовища слід віднести такі: спеціальні податки; обмеження або повну заборону діяльності, що тягне за собою забруднення морського середовища; зональні правила розміщення «брудних» виробництв виключно в тих регіонах, де вони завдають морському довкіллю мінімальної збиток, а також сприяння вивченню наслідків забруднення морського середовища і розробці нових методів виробництва, що дозволяють різко скоротити викид шкідливих побічних продуктів. Просвітницька робота у промислових фірмах і серед населення в цілому може, з одного боку, змусити компанії і людей свідомо уникати забруднення, а з іншого – забезпечити політичну підтримку примусовим методам зменшення забруднення, (спеціальне оподаткування або введення особливого контролю).

Вдосконалення чинного законодавства у сфері охорони морського середовища являє собою найважливіше завдання сучасної нормотворчої діяльності, юридичної науки і практики. При цьому слід відзначити, що екологічне законодавство по своїй структурі досить об'ємно, тому необхідною залишається його систематизація. Подібна систематична обробка нормативних правових актів, об'єднання окремих норм в єдину внутрішньо узгоджену систему дозволяє виявити і ймовірні прогалини та протиріччя, і можливу неузгодженість законодавства у сфері охорони морського середовища від забруднення.

Ефективність охорони морського середовища багато в чому залежить від досконалості закону. Зараз спостерігається тенденція розширення кола природних об'єктів, що беруться під охорону, диференціації відповідальності і покарання. Як загальні найважливіші напрямки в оновленні чинного природоохоронного законодавства стосовно захисту морського середовища від забруднення слід виділити посилення його превентивної ролі, подальшу гуманізацію з урахуванням нових небезпечних форм екологічних правопорушень і методів їх здійснення, зростання їх суспільної небезпеки, якісної зміни екологічної злочинності, появи її міжнародних форм.

References:

1. *Vodnyi Kodeks Ukrainy 1995* [Water Code of Ukraine] (Verkhovna Rada Ukraine) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], no. 24, Art. 189. [in Ukrainian].
2. Efremov, V. S., Efremov, N. V. (1996). *Mezhdunarodnoe morckoe pravo o zashhite i cohraneniі morckoj credy* [International Law of the Sea on the Protection and Preservation of the Marine Environment]. *Mezhdunarodno-pravovoj režim icpol'zovaniya nauchno-icchedovatel'ckih cudov*: Nauchnoe izdanie [International legal regime for the use of research vessels: Scientific publication]. Kyiv: «Naukova dumka». [in Russian].
3. *Konventsiiа z morckoho prava 1982 (UNCLOS-82)* [Convention on the Law of the Sea] (Verkhovna Rada Ukraine) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057>. [in Ukrainian].
4. *Konventsiiа pro zapobihannia zabrudnenniu moria skydamy vidkhodiv ta inshymy materialamy 1972* [Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter] (Verkhovna Rada Ukraine) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_127>. [in Ukrainian].
5. Korotkyi, T. R. (2010). *Ictoryko-pravovyі analiz implementatsii mizhnarodno-pravovoi zaborony zabrudnennia morckoho ceredovyshcha v kryminalne zakonodavctvo Ukrainy* [The historical and legal analysis of the implementation of the international law collection of pollution of the maritime environment in criminal law of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* [Actual problems of the state and law], iss. 55, 659-668. [in Ukrainian].
6. Kuznecova, N., Radnik, O. (2001). *Zagrjaznenie okružhajushhej credy othodami i opacnymi veshhectvami* [Environmental pollution by waste and hazardous substances]. Moscow. [in Russian].

7. Lysenko, N. C. (2012). Kompleksna otsinka tekhnogennoi ta ekolohichnoi bezpeky roboty morckyykh pidpriemctv v lokalnykh rendzhakh [Complex assessment of technogenic and ecological safety of work of maritime enterprises in local ranches]. *Vicnyk ONU im. I. I. Mechnykova* [Odesa National University Herald], vol. 17, iss. 1 (6), 73-81. [in Ukrainian].
8. *Mizhnarodna konventsiiia po zapobihanniu zabrudnenniu z cuden 1973* [The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896_009>. [in Ukrainian].
9. *Mizhnarodna konventsiiia shchodo vtruchannia u vidkrytomu mori u vypadkakh avarii, yaki pryzvodiat do zabrudnennia naftoiu 1969* [International Convention Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_049>. [in Ukrainian].
10. *Pocanova pro Pravyly okhorony vnutrishnoho moria i terytorialnykh vod vid zabrudnennia ta zacmichennia 1996* [The Law on the Rules of the Inland Sea and the Territorial Waters of Pollution and Pollution] (Kabinet Minictriv Ukrainy) [Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/269-96-%D0%BF>>. [in Ukrainian].
11. *Polozhennia pro morcki ekolohichni incpektsii 2011* [Regulations for marine ecological inspections] (Ministerctvo ekolohii ta pryrodnykh recursiv Ukrainy) [Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine]. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1348-11>>. [in Ukrainian].